Popularnonaukowy opis badań prowadzonych w ramach rozprawy doktorskiej

Celem badania jest przyjrzenie się sposobom zamieszkiwania wschodniopruskich pałaców, które po II wojnie światowej przeszły w posiadanie mazurskich Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR, potocznie „pegeery"). Podążając za pracownikami państwowych gospodarstw skupiam się na okresie od 1945 roku do dzisiaj, traktując socjalistyczne przemiany w sposobie korzystania z pałaców (nazywam je pałacami-pegeerami) i ich postsocjalistyczny epilog jako całość. Periodyzacja prezentowanego projektu wynika z rozpoznania, że to moment wkroczenia Armii Czerwonej do Prus Wschodnich oznaczał natychmiastową zmianę funkcji junkierskich pałaców i zapowiadał nowy porządek społeczny, który został potwierdzony w 1946 roku za sprawą pojawienia się w tych przestrzeniach Państwowych Nieruchomości Ziemskich (PNZ), a w pełni zinstytucjonalizowany w 1949 roku wraz z Państwowymi Gospodarstwami Rolnymi (PGR). Rok 1945 to też moment, w którym południowa część Prus Wschodnich przypadła w udziale Polsce Ludowej. Jeśli zaś chodzi o współczesną cezurę badania, to jest ona pochodną dotychczasowych badań terenowych, które pokazały, że dla byłych pracowników PGR-ów okres transformacji gospodarczo-ustrojowej i jej długie trwanie jest tematem równie ważnym, co praca i życie w państwowych gospodarstwach. Innymi słowy pamięć o PGR-ach nie istnieje bez współczesnego kontekstu.

W ramach prezentowanego projektu badam cztery zestawy praktyk i procesów zamieszkiwania, które były udziałem mieszkańców PGR-ów: (1) tużpowojenne zamieszkiwanie przestrzeni nowej społecznie, gospodarczo, politycznie, oswajanie pałacu i krajobrazu kulturowego i roślinnego będącego emanacją byłych Prus Wschodnich, (2) instytucjonalne zamieszkiwanie – sposoby organizacji przestrzeni pałacowej przez PGR-y, oficjalne skrypty korzystania z pałacu, działalność instytucji opiekuńczych i kulturalnych w pałacu, (3) spontaniczne zamieszkiwanie pałacu – robotnicy rolni wydeptujący sobie przestrzeń, mikrogesty w sąsiedztwie pałacu (m.in. rabatki, dobudówki, pasieki), praktyki opiekuńcze wobec pałacu, (4) odzwyczajanie się od zamieszkiwania – grodzenie pałaców przez nowych właścicieli, praktyki niezgody. Każde z tych zagadnień badam w pierwszej kolejności z perspektywy pracowników PGR-ów (wywiady biograficzne, pamiętniki konkursowe, wspomnienia) i zestawiam z kulturową historią Państwowych Gospodarstw Rolnych i historią krajobrazu kulturowego byłych Prus Wschodnich.

Omawianym procesom przyglądam się z dwóch perspektyw: (1) pamięci społecznej o sposobach zamieszkiwania pałaców zarządzanych przez PGR-y, która ma swoje ujście w języku – opowieści konstruowanej na potrzeby wywiadu biograficznego, pamiętnika konkursowego, spisanych wspomnień – i pamięci mięśniowej mieszkańców PGR-ów oraz towarzyszącym jej afektom, (2) materialnych śladów praktyk zamieszkiwania w krajobrazie kulturowym i roślinnym. Teksty kultury (powieści, reportaże, filmy fabularne i dokumentalne, kroniki filmowe, fotografie, prasa) traktujące o Państwowych Gospodarstwach Rolnych, krajobrazie kulturowym byłych Prus Wschodnich i mazurskich PGR-ach analizuję przy użyciu narzędzi antropologii słowa, antropologii kultury wizualnej i performatyki. Od trzech lat prowadzę badania terenowe w kilku wybranych miejscowościach na Mazurach: przeprowadzam wywiady biograficzne z pracownikami i mieszkańcami PGR-ów oraz prowadzę obserwację uczestniczącą.

Poprzez opisanie praktyk, materialności, dyskursów i afektów składających się na rzeczywistość mazurskich gospodarstw państwowych proponuję odmienny sposób opowiadania o PGR-ach: przestrzeni sprawczości i wyłaniania się nowych podmiotów społecznych. Wszystko to składa się na historię potencjalną Państwowych Gospodarstw Rolnych.